

Концептуальні засади розробки стандартів підвищення кваліфікації публічних службовців на принципах демократичного врядування

Conceptual framework of standards development on civil servants training upon the principles of democratic governance

Леся Прудіус

Ключові слова:

публічні службовці, державна служба, служба в органах місцевого самоврядування, європейська інтеграція, децентралізація, стандарти підвищення кваліфікації, безперервне навчання, демократичне врядування.

Key words:

civil servants, civil service, service in local government, European integration, decentralization, training standards, lifelong learning, principles of democratic governance.

Постановка проблеми. Ратифікувавши 16 вересня 2014 р. Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами¹, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватись цінностей Європейського Союзу (далі – ЄС), демократії, поваги до прав людини й основоположних свобод, верховенства права, визначивши вектори розвитку держави для впровадження європейських стандартів життя, наближення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування до європейських принципів, які висуваються до країн – кандидатів на вступ до ЄС, а також принципів «належного врядування», закріплених рішеннями Ради Європи.

Стратегією реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 р. та планом заходів щодо її реалізації було визначено послідовні кроки щодо професіоналізації державної служби, одним із яких є розробка стандартів підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування (далі – публічних службовців) з урахуванням принципів демократичного врядування².

Мета статті – дослідити європейські принципи демократичного врядування, відповідно до яких визначити концептуальні засади розробки стандартів підвищення кваліфікації публічних службовців.

Стан дослідження проблеми. Питання розробки стандартів підвищення кваліфікації публічних службовців і впровадження принципів демократичного врядування в умовах європейської інтеграції України є надзвичайно актуальним, однак недостатньо вивченим. Дослідженню цієї проблеми присвячено публікації й наукові розробки В.А. Гошовської, Н.Г. Протасової, Л.І. Паращенко, В.В. Толкованова, Ю.Б. Молодожен, Р.Ю. Савонюка, В.М. Сидорова та інших авторів.

Виклад основного матеріалу. «Добре врядування» (good governance) – це багатогранна концепція, яка ґрунтується на принципах і практиках, вироблених у всьому світі. 12 принципів демократичного врядування є частиною Європейської стратегії інновацій та доброго врядування на місцевому рівні, яку було схвалено в 2007 р. у Валенсії під час конференції європейських міністрів, відповідальних за місцеве самоврядування³. Врядування у вищій освіті (governance in higher education) – модель управління, що є наступним еволюційним етапом у розвитку моделей управління. Вона передбачає широке залучення до

¹ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

² Про затвердження Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 р. та плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 227-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-p>.

³ Молодожен Ю.Б. Стан розроблення проблеми імплементації стратегії «Доброго врядування» в Україні / Ю.Б. Молодожен, І.Ю. Лашкул // Університетські наукові записки. – 2014. – № 2(50). – С. 348.

управління громадськості та зацікавлених осіб (стейкхолдерів) на всіх рівнях управління; реалізується на основі відкритості, партнерства, розподіленої відповідальності й підзвітності; потребує використання механізмів орієнтованого на результат управління та компетентнісного підходу⁴.

Таким чином, для України впровадження доброго врядування як у системі публічного управління, так і в системі вищої освіти, побудоване на принципах верховенства права, доброчесності, інноваційності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, їх компетентності й спроможності, ефективності та результативності, чутливості до потреб громадян, участі громадськості в управлінні державою, є ключовим завданням для забезпечення європейських стандартів життя та інтеграції в європейський простір, має стати основою розробки стандартів підвищення кваліфікації публічних службовців.

Розробка стандарту вимагає визначення сутності понять, мети й завдань, тобто ми маємо дати відповідь на питання про те, який конкретно документ необхідно розробити, якою мають бути його структура та зміст.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «стандарт» розглядається таким чином: «1. Норма, мірило, зразок. 2. Прийнятий тип виробів, що відповідає певним вимогам своєю якістю, хімічним складом, фізичними властивостями, розміром, вагою тощо. // Загальноприйнятий взірець у мові. // Єдина типова форма організації, проведення, здійснення чого-небудь»⁵. У «Національному освітньому глосарії» щодо вищої освіти термін «стандарти (standards)» трактується як положення (норми), що визначають певний рівень вимог до змісту, якості та умов її оцінювання⁶. Законом України «Про вищу освіту» поняття «стандарт вищої освіти» визначено як сукупність вимог до змісту й результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності, а «стандарт освітньої діяльності» – як сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу й наукової установи⁷.

Однак варто врахувати, що стандарт вищої освіти розробляється за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності, а підвищення кваліфікації належить до післядипломної освіти та розглядається як підвищення рівня готовності особи до виконання її професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання й обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності чи галузі знань⁸. Підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування – навчання з метою оновлення та набуття вмінь, знань, навичок і здатності виконувати завдання й обов'язки, необхідні для провадження професійної діяльності на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування⁹.

З огляду на контекст зазначених понять під стандартом підвищення кваліфікації публічних службовців необхідно розуміти «стандарт освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців» – нормативний документ, який визначає мінімальні вимоги до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного й інформаційного забезпечення освітнього процесу навчальних закладів, підприємств, установ, організацій, які мають право на підставі ліцензії здійснювати освітню діяльність із підвищення кваліфікації публічних службовців.

Підставами для розробки стандарту є декілька причин.

По-перше, реалізація Угоди про асоціацію України з ЄС¹⁰ вимагає адаптації державної служби та служби в органах місцевого самоврядування до європейських стандартів якості й демократичного врядування

⁴ Національний освітній глосарій: вища освіта / [В.М. Захарченко та ін.] ; за ред. В.Г. Кременя. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – С. 16.

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – С. 1383.

⁶ Національний освітній глосарій: вища освіта / [В.М. Захарченко та ін.] ; за ред. В.Г. Кременя. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – С. 60.

⁷ Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

⁸ Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

⁹ Про затвердження Положення про систему підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2010 р. № 564 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2010-p>.

¹⁰ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

ня, інтеграції вищої освіти в єдиний європейський освітній простір, забезпечення її мобільності та безперервності шляхом надання публічним службовцям нових базових знань і навичок; збільшення інвестицій у людські ресурси; застосування в навчальному процесі інформаційних технологій (у тому числі дистанційної форми навчання), інтерактивних методів і технологій навчання (у тому числі методів критичного мислення), нової системи оцінки здобутої освіти, сприяння розвитку наставництва й консультування, а також упровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи тощо.

По-друге, 10 грудня 2015 р. прийнято новий Закон України «Про державну службу»¹¹ (набуває чинності 1 травня 2016 р.), який визначає принципи, правові й організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби. Професіоналізація державної служби передбачає вимоги до підвищення рівня професійної компетентності державного службовця, що має здійснюватись постійно, а підвищення кваліфікації – не рідше одного разу на 3 роки.

По-третє, Положенням про систему підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування¹² визначено лише правові засади організації системи підвищення кваліфікації публічних службовців, а наказом Національного агентства України з питань державної служби визначено вимоги до структури та змісту професійних програм підвищення кваліфікації публічних службовців¹³.

Залишаються невнормованими питання організації післядипломної освіти публічних службовців, ліцензування освітньої діяльності з підвищення кваліфікації, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного й інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації, організації навчального процесу, видачі документів за результатами підвищення кваліфікації, а також такі:

- a) *щодо організації післядипломної освіти.* Відповідно до Закону України «Про освіту»¹⁴ післядипломна освіта, яка включає спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування, передбачається в структурі освіти, проте не передбачається в Законі України «Про вищу освіту»¹⁵. Нову редакцію Закону України «Про освіту» ще не прийнято, відповідно, не прийнято й Положення про післядипломну освіту, яке могло б визначити особливості підвищення кваліфікації;
- b) *щодо організації навчального процесу підвищення кваліфікації публічних службовців.* Законом України «Про вищу освіту»¹⁶ передбачено, що діяльність вищого навчального закладу провадиться на принципах автономії та самоврядування, отже, вищому навчальному закладу надано право самостійно, незалежно й відповідально приймати рішення щодо розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу тощо. У зв'язку із цим Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах¹⁷ втратило чинність. Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 серпня 2002 р. № 450¹⁸ не враховує особливості підвищення кваліфікації;

¹¹ Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

¹² Про затвердження Положення про систему підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2010 р. № 564 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2010-п>.

¹³ Про затвердження Вимог до структури і змісту професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 30 березня 2015 р. № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0422-15>.

¹⁴ Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

¹⁵ Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

¹⁶ Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

¹⁷ Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>.

¹⁸ Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних працівників вищих навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 серпня 2002 р. № 450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>.

в) щодо видачі документів за результатами підвищення кваліфікації публічних службовців (свідоцтва, сертифікату). Постановою Кабінету Міністрів України від 7 липня 2010 р. № 564¹⁹ питання видачі документів за результатами підвищення кваліфікації публічних службовців не врегульовано, Постанова Кабінету Міністрів України «Про документи про освіту та вчені звання»²⁰ втратила чинність 1 січня 2016 р., а Наказ Міністерства освіти і науки України «Про документи про підвищення кваліфікації»²¹ наводить лише приблизний перелік інформації, яка має міститись у документі про підвищення кваліфікації.

По-четверте, на сьогодні в Україні стандарти підвищення кваліфікації публічних службовців не розроблено, отже, не встановлено норми щодо навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного й інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації публічних службовців з урахуванням специфіки діяльності на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування.

Ці норми мають бути встановлені у вимогах до ліцензування освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців. Однак на сьогодні Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти»²² ліцензування освітньої діяльності з підвищення кваліфікації у сфері вищої освіти не передбачається. Вищі навчальні заклади, заклади післядипломної освіти надають освітні послуги з підвищення кваліфікації на підставі раніше отриманих ліцензій, які є безстроковими. Зміни до порядку провадження освітньої діяльності з підвищення кваліфікації у сфері вищої освіти, зокрема й щодо започаткування провадження такої діяльності, будуть внесені після прийняття Верховною Радою України нового Закону України «Про освіту»²³.

Таким чином, метою розробки Стандарту освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців є визначення єдиних підходів до організації, проведення та забезпечення якості підвищення кваліфікації публічних службовців відповідно до принципів демократичного врядування, що сприятиме розвитку їх професійних компетентностей і лідерства в проведенні адміністративної й економічної реформ.

Завданнями Стандарту освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців є визначення норм і вимог підвищення кваліфікації публічних службовців із такою метою:

- упровадження в Україні європейських принципів, які висуваються до країн – кандидатів на вступ до Європейського Союзу, а також принципів «належного врядування», закріплених рішеннями Ради Європи, забезпечуючи «доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання публічного управління та громадського самоврядування в освіті, інтеграцію з наукою й виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн тощо»²⁴;
- забезпечення безперервності професійного навчання публічних службовців, спрямованого на реалізацію демократичних прав і свобод, вільний, гармонійний розвиток особистості, відповідно до вимог їх професійних компетентностей на засадах електронного врядування й особистісно-орієнтованого, компетентнісного, практико-орієнтованого та кластерного підходів із застосуванням інноваційних форм і методів навчання;

¹⁹ Про затвердження Положення про систему підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2010 р. № 564 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2010-п>.

²⁰ Про документи про освіту та вчені звання : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1997 р. № 1260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1260-97-%D0%BF>.

²¹ Про документи про підвищення кваліфікації : Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 січня 2016 р. № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/49483/.

²² Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?-docid=248779880>.

²³ Щодо підвищення кваліфікації : Лист Міністерства освіти і науки України від 4 лютого 2016 р. № 1/9-58 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/49859/.

²⁴ Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

- упровадження узгодженої системи оцінювання отриманих знань, умінь і навичок публічних службовців за результатами підвищення кваліфікації згідно з вимогами, необхідними для виконання роботи за певною професією, посадою;
- формування психологічної готовності публічних службовців до самоосвіти та самовдосконалення, розвиток їх громадянських компетентностей з урахуванням демократичних цінностей і принципів урядування.

Висновки. Таким чином, для реалізації визначених завдань Стандарт освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців має встановлювати такі положення: норми організації підвищення кваліфікації публічних службовців; вимоги до програм підвищення кваліфікації та умови їх реалізації; вимоги до навчальних закладів, підприємств, установ, організацій, які здійснюють освітню діяльність із підвищення кваліфікації публічних службовців; вимоги до організації навчального процесу підвищення кваліфікації; норми часу для планування й обліку навчального процесу підвищення кваліфікації; вимоги до навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації; систему забезпечення якості підвищення кваліфікації (систему внутрішнього й зовнішнього забезпечення якості); загальні інструменти контролю за виконанням вимог цього стандарту.

Положення Стандарту освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців повинні застосовуватись усіма навчальними закладами, підприємствами, установами, організаціями, які мають право на підставі ліцензії здійснювати освітню діяльність із підвищення кваліфікації публічних службовців.

Під час розробки Стандарту освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців необхідно враховувати міжнародні стандарти щодо захисту інтересів, прав і свобод людини й громадянина, визначені міжнародними договорами та угодами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також нормативно-правові акти України, які визначають державну політику в цій сфері.

Подальших досліджень потребують міжнародні та інші нормативно-правові акти, положення яких мають застосовуватись під час підготовки змісту Стандарту освітньої діяльності з підвищення кваліфікації публічних службовців.

Анотація

У статті визначено концептуальні засади розробки стандартів підвищення кваліфікації публічних службовців на принципах демократичного врядування. Досліджено, що принципами демократичного врядування є принципи верховенства права, добросовісності, інноваційності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, їх компетентності й спроможності, ефективності та результативності, чутливості до потреб громадян, участі громадськості в управлінні державою. Упровадження в Україні доброго врядування як у системі публічного управління, так і в системі вищої освіти є ключовим завданням для забезпечення європейських стандартів життя й інтеграції в європейський простір та має стати основою розробки стандартів підвищення кваліфікації публічних службовців.

Summary

In the article is determined the conceptual basis of standards development on civil servants training upon the principles of democratic governance. It has been researched, that principles of the democratic governance are principle of rule of law, integrity, innovation, openness, transparency and accountability of government institutions, their competence and ability, efficiency and effectiveness, sensitivity to the needs of citizens and public participation in government. The introduction in Ukraine of good governance both in the system of public administration and higher education system are key task for ensuring of European standards and integration to European space, in particular should become the basis for standards development on civil servants training.

Використана література:

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
3. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
4. Про документи про освіту та вчені звання : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1997 р. № 1260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1260-97-%D0%BF>.
5. Про документи про підвищення кваліфікації : Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 січня 2016 р. № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/49483/.
6. Про затвердження Вимог до структури і змісту професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 30 березня 2015 р. № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0422-15>.
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248779880>.
8. Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних працівників вищих навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 серпня 2002 р. № 450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>.
9. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>.
10. Про затвердження Положення про систему підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2010 р. № 564 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2010-п>.
11. Про затвердження Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 р. та плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 227-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-р>.
12. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
14. Савонюк Р.Ю. Кластери в системі підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування : [довідник] / Р.Ю. Савонюк, В.М. Сидоров. – Сімферополь, 2011. – 219 с.
15. Молодожен Ю.Б. Стан розроблення проблеми імплементації стратегії «Доброго врядування» в Україні / Ю.Б. Молодожен, І.Ю. Лашкул // Університетські наукові записки. – 2014. – № 2(50). – С. 348–353.
16. Гошовська В.А. Методичні рекомендації з розробки єдиних стандартів підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування / В.А. Гошовська та ін. – К. : НАДУ, 2012. – 48 с.
17. Національний освітній глосарій: вища освіта / [В.М. Захарченко та ін.] ; за ред. В.Г. Кременя. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
18. Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини / [Н.Г. Протасова та ін.] ; за заг. ред. Н.Г. Протасової. – К. : НАДУ, 2011. – 100 с.
19. Толкованов В.В. Європейська стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні: основні завдання, історія виникнення та досвід впровадження / В.В. Толкованов // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць / гол. ред. М.М. Іжа. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 3(47). – С. 212–216.
20. Щодо підвищення кваліфікації : Лист Міністерства освіти і науки України від 4 лютого 2016 р. № 1/9-58 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/49859/.

Леся Прудюс,

кандидат наук з державного управління,

заступник директора – начальник відділу програмного забезпечення та інноваційних технологій

Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів

Національної академії державного управління при Президентові України